

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
2. Большакова І., Пристінська М. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи. URL: <https://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-1/>
3. Засекіна Т. М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика : монографія. Київ: Педагогічна думка, 2020. 400 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/729967/3/monografiya_integrachia.pdf
4. Павелко, В. (2022) Історико-педагогічні аспекти розвитку поняття «інтеграція». *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. № 15 (47), 53–60, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/47.7>

Особливості формування екологічної ключової компетентності й реалізації змісту природничої освітньої галузі Державного стандарту початкової освіти в типових та альтернативних освітніх програмах для початкової школи

Коченгіна Маріанна,
кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри методики дошкільної та початкової освіти
Харківської академії неперервної освіти

Важливою умовою забезпечення якості базової середньої освіти є врахування в освітньому процесі результатів (досягнень і викликів) початкової освіти. У Державному стандарті Базової середньої освіти виокремлено природничу освітню галузь. Природнича освітня галузь також є однією з освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти. Реалізація природничої освітньої галузі в початковій школі має свої особливості й різноманітне навчально-методичне забезпечення. Великий внесок в урізноманітнення навчання здобувачів освіти за природничою освітньою галуззю належить учителям початкових класів, які в умовах дистанційної та змішаної форм освітньої діяльності ЗЗСО, створюють власні навчальні розробки до уроків.

У Державному стандарті початкової освіти передбачено формування у здобувачів освіти **екологічної ключової компетентності**, що полягає в усвідомленні основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів з розумінням важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства. Формування екологічної компетентності відбувається в процесі реалізації майже освітніх галузей – мовно-літературної (українська мова, мови відповідних корінних народів і національних меншин; літератури; українська мова та література для корінних народів і національних меншин; іншомовна освіта), математичної,

природничої, технологічної, соціальної та здоров'язбережувальної, громадянської та історичної.

Провідною освітньою галуззю, що забезпечує формування екологічної компетентності, є **природнича**. Її мета полягає у формуванні компетентностей в галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічної та інших ключових компетентностей шляхом опанування учнями та ученицями знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують успішну взаємодію з природою, формування основи наукового світогляду і критичного мислення,

становлення відповідальної, безпечної і природоохоронної поведінки здобувачів освіти у навколишньому світі на основі усвідомлення принципів сталого розвитку.

У Державному стандарті початкової освіти визначено освітні орієнтири набуття молодшими школярами знань, умінь та компетентностей з реалізації природничої освітньої галузі:

здобувач освіти:

- відкриває світ природи, набуває досвіду в її дослідженні, шукає відповіді на запитання, спостерігає за навколишнім світом, експериментує та створює навчальні моделі, виявляє допитливість та отримує радість від пізнання природи;
- опрацьовує та систематизує інформацію природничого змісту, отриману з доступних джерел, та представляє її у різних формах;
- усвідомлює розмаїття природи, взаємозв'язки її об'єктів та явищ, пояснює роль природничих наук і техніки в житті людини, відповідально поводить у навколишньому світі;
- критично оцінює факти, поєднує новий досвід з набутим раніше і творчо його використовує для розв'язування проблем природничого характеру.

Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти з природничої освітньої галузі мають практичну спрямованість, провідний підхід навчання – діяльнісний (компетентнісний). Як приклад, наводимо перелік загальних та обов'язкових результатів навчання учнів й учениць 3-4-х класів за напрямом «Відкриття світу природи, набуття досвіду її дослідження, пошук відповідей на запитання, спостереження за навколишнім світом, експериментування та створення навчальних моделей, вияв допитливості та отримання радості від пізнання природи» (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік загальних та обов'язкових результатів навчання учнів й учениць 3 – 4-х класів за напрямом «Відкриття світу природи, набуття досвіду її дослідження, пошук відповідей на запитання, спостереження за навколишнім світом, експериментування та створення навчальних моделей, вияв допитливості та отримання радості від пізнання природи»

№ з /п	Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти (3 – 4 клас)
	<i>Відкриття світу природи, набуття досвіду її дослідження, пошук відповідей на запитання, спостереження за навколишнім світом, експериментування та створення навчальних моделей, вияв допитливості та отримання радості від пізнання природи</i>	

1	Виявляє і формулює дослідницькі проблеми	обирає в навколишньому світі або із запропонованих запитань такі проблеми, що можна розв'язати дослідницьким способом [4 ПРО 1.1]
2	Визначає мету дослідження і висуває гіпотезу	визначає мету спостережень/досліджень; прогнозує можливі результати спостережень/досліджень [4 ПРО 1.2]
3	Планує дослідження	визначає послідовність кроків під час спостереження/експерименту; обирає необхідні умови дослідження [4 ПРО 1.3]
4	Спостерігає, експериментує, моделює	проводить спостереження за обраними або запропонованими природними явищами та об'єктами, проводить дослідження, створює навчальні моделі [4 ПРО 1.4]
5	Аналізує та обґрунтовує результати досліджень, формулює висновки	встановлює зв'язки між об'єктами і явищами природи; робить висновки із спостережень та досліджень разом з учителем або самостійно [4 ПРО 1.5]

Детальніше ознайомитися із змістом освіти природничої освітньої галузі Державного стандарту початкової освіти можна за покликанням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>

Визначений у Державному стандарті початкової освіти зміст природничої освітньої галузі конкретизовано в освітніх програмах для початкової школи – типових та альтернативних.

Так, у **Типовій освітній програмі (1-2 клас), що розроблена під керівництвом Савченко О. Я.** (затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22) визначено формування в учнів та учениць **екологічної компетентності**, яка передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміння важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства.

Основним навчальним предметом, на якому відбувається формування екологічної ключової компетентності, є **«Я досліджую світ» (інтегрований курс; інтегрує природничу, громадянську та історичну, соціальну та здоров'язберезувальну освітні галузі).**

У Пояснювальній записці зазначено, що метою **навчальної програми «Я досліджую світ»** є особистісний розвиток молодших школярів на основі формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, безпеку життєдіяльності, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та соціальної практики, способи дослідницької поведінки, які характеризують здатність учнів розв'язувати практичні задачі.

Серед завдань, передбачених для досягнення поставленої мети, визначено такі:

- формування дослідницьких умінь, опанування доступних способів пізнання себе, предметів і явищ природи і суспільного життя (спостереження, обстеження, дослід, практична робота, вимірювання, систематизація, класифікація, встановлення логічної та часової послідовності подій, критична оцінка побаченого (почутого), встановлення зв'язків і залежностей в природі і суспільстві, між станом довкілля і діяльністю людини, впливу поведінки на здоров'я та

безпеку, залежності результату від докладених зусиль, аналіз наслідків ризикованої поведінки);

- виховання активної позиції щодо громадянської і соціально-культурної належності себе і своєї родини до України, *інтересу до пізнання історії та природи свого краю і країни*; пошани до символів держави, ініціативної поведінки у громадських акціях, у відзначенні пам'ятних дат і подій;
- розвиток толерантності у соціальній комунікації, *ціннісного ставлення до природи та її пізнання*, до приватного життя інших людей, усвідомлення правової відповідальності у ситуаціях застосування норм і правил життя в суспільстві, інші соціальні навички щодо взаємодії і співпраці в різних видах діяльності;
- створення умов для самовираження учнів у різних видах діяльності, *становлення екологічно грамотної та соціально адаптованої особистості*.

Тематичну основу курсу складають змістові лінії, які визначені Державним стандартом початкової освіти і охоплюють складники названих вище галузей в їх інтегрованій суті, а саме: *«Людина»* (пізнання себе, своїх можливостей; здорова і безпечна поведінка, безпечна поведінка в умовах надзвичайних ситуацій); *«Людина серед людей»* (стандарти поведінки в сім'ї, в суспільстві; моральні норми; навички співжиття і співпраці; волонтерська діяльність як спосіб вияву безкорисливої допомоги іншим); *«Людина в суспільстві»* (громадянські права та обов'язки як члена суспільства. Оцінювання загроз для себе і інших. Пізнання свого краю, історії, символів держави. Внесок українців у світові досягнення); *«Людина і світ»* (толерантне ставлення до різноманітності світу людей, культур, звичаїв; участь у добродійній діяльності на користь інших; взаємодопомога і підтримка народів у кризових ситуаціях); *«Людина і природа»* (пізнання природи; взаємозв'язок об'єктів і явищ природи; рукотворний світ людини; відповідальна діяльність людини у природі; роль природничих знань і технологій у житті людини; залежність між діяльністю людини і станом довкілля).

Типова навчальна програма дає змогу вчителю самостійно обирати й формувати інтегрований та автономний спосіб подання змісту із освітніх галузей Стандарту, добирати дидактичний інструментарій, орієнтуючись на індивідуальні пізнавальні запити і можливості учнів (рівень навченості, актуальні стани потреб, мотивів, цілей, сенсорного та емоційно-вольового розвитку).

На основі Типової програми вчитель може створювати різні варіанти інтегрованої програми.

Можливі засоби інтеграції в процесі реалізації програми «Я досліджую світ» передбачають включення учнів в практику виконання різноманітних завдань дослідницького характеру, як от:

- дослідження-розпізнавання (Що це? Яке воно? Обстеження за допомогою органів чуття, опис, порівняння з іншими предметами, явищами; спільне – відмінне, до якого цілого воно належить);
- дослідження-спостереження (Як воно діє? Що з ним відбувається? Для чого призначене?);
- дослідження-пошук (запитування, передбачення, встановлення часової і логічної послідовності явищ, подій; встановлення причинно-

наслідкових зв'язків (Чому? Яким чином? Від чого залежить? З чим пов'язано?), догадка, висновок-узагальнення).

Типова освітня програма (3 – 4 клас), що розроблена під керівництвом О.Я. Савченко (затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22) містить більш складні й різноманітні завдання, порівняно із програмою для 1 – 2 класів:

- формування дослідницьких умінь, опанування доступних способів пізнання себе та свого організму, *предметів і явищ природи* і суспільного життя (спостереження, обстеження, дослід, практична робота, вимірювання, систематизація, класифікація, встановлення логічної та часової послідовності подій, критична оцінка побаченого (почутого), *встановлення зв'язків і залежностей в природі і суспільстві; між станом довкілля і діяльністю людини*, вплив поведінки на здоров'я та безпеку, залежність результату роботи від докладених зусиль; аналіз наслідків ризикованої поведінки);
- виховання активної позиції щодо громадянської і соціально-культурної належності себе і своєї родини до України; *інтересу до пізнання історії та природи свого краю і країни*; пошани до символів держави, ініціативної патріотичної поведінки у громадських акціях, у відзначенні пам'ятних дат і подій;
- розвиток толерантності у соціальній комунікації, *ціннісного ставлення до природи та її пізнання*, до приватного життя інших людей, усвідомлення правової відповідальності у ситуаціях застосування норм і правил життя в суспільстві, інші соціальні навички у взаємодії і співпраці в різних видах діяльності;
- створення умов для самовираження учнів у різних видах діяльності, становлення *екологічно грамотної та соціально адаптованої особистості*;
- формування моделей здорової і безпечної поведінки; уміння розпізнавати ситуації, які становлять загрозу для власного життя і здоров'я та життя і здоров'я інших; аналізувати та оцінювати фактори ризикованої поведінки в довкіллі, роз'яснювати можливі наслідки недотримання правил безпечного поводження в кризових умовах сьогодення.

Тематичну основу курсу для 3-4-х класів складають змістові лінії, які визначені Державним стандартом початкової освіти і охоплюють складники названих вище галузей в їх інтегрований суті, а саме:

- «Людина» (*людина – частина природи і суспільства, пізнання себе, своїх можливостей; здорова і безпечна поведінка; безпечна поведінка в умовах надзвичайних ситуацій*);
- «Людина серед людей» (соціальні ролі (школяр, член сім'ї і громади), стандарти поведінки в сім'ї, в школі, в громадських місцях; моральні норми; навички співжиття і співпраці, соціальні зв'язки між людьми у процесі виконання соціальних ролей; волонтерська діяльність як спосіб вияву безкорисливої допомоги іншим);
- «Людина в суспільстві» (громадянські права та обов'язки як члена суспільства і громадянина України. Оцінювання загроз для себе і

інших. Пізнання свого краю, історії, символів держави. Внесок українців у світові досягнення);

- **«Людина і світ»** (Земля – спільний дім для всіх людей; толерантне ставлення до різноманітності світу людей, культур, звичаїв; залежність стану довкілля від поведінки всіх людей; участь у добродійній діяльності на користь інших; взаємодопомога і підтримка народів у кризових ситуаціях);
- **«Природа»** (різноманітність природи; методи дослідження природи; нежива і жива природа; зв'язки у природі; природа Землі; природа України);
- **«Людина і природа»** (взаємозв'язки людини і природи; використання людиною природничих знань, матеріалів, виробів і технологій; відповідальна діяльність людини у природі; правила поведінки в природі; участь дітей в природоохоронній діяльності).

Типова навчальна програма для 3 – 4-х класів так само, як і програма для 1-2 класів, дає змогу вчителю самостійно обирати й формувати інтегрований та автономний спосіб подання змісту із освітніх галузей Стандарту, добирати дидактичний інструментарій, орієнтуючись на індивідуальні пізнавальні запити і можливості учнів (рівень навченості, актуальні стани потреб, мотивів, цілей, сенсорного та емоційно-вольового розвитку).

З електронними версіями підручників «Я досліджую світ» за освітніми програмами О.Я. Савченко можна ознайомитися за покликанням: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/1-klas/>.

У **Типовій освітній програмі (1-2 клас)** і **Типовій освітній програмі (3-4 клас)**, що розроблені під керівництвом Р.Б. Шияна (затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22) для реалізації **природничої освітньої галузі** визначено інтегрований навчальний предмет **«Я досліджую світ»**.

Метою природничої освітньої галузі визначено формування наукового мислення та культури дослідження; розвиток системних уявлень про цілісність та розмаїття природи, утвердження принципів сталого розвитку, ефективної, безпечної і природоохоронної поведінки в довкіллі.

Відповідно до окресленої мети, **головними завданнями природничої освітньої галузі** у початковій школі є:

- виховання любові та шанобливого ставлення до природи рідного краю, України, планети Земля;
- формування екологічно й етично обґрунтованої поведінки у природі, залучення до участі у природоохоронних акціях;
- розвиток зацікавлення до пізнання природи, оволодіння способами навчально-пізнавальної діяльності, елементарними дослідницькими вміннями (через експерименти, спостереження);
- поступове формування уявлень про природничо-наукову картину світу через поглиблення початкових знань про природні об'єкти і явища, взаємозв'язки в системі «нежива природа – жива природа», про залежність людини від стану навколишнього середовища та її вплив на нього.

Відповідно до зазначених мети і завдань, виокремлено такі змістові лінії: «*Я пізнаю природу*», «*Я у природі*», «*Я у рукотворному світі*».

Змістова лінія «*Я пізнаю природу*» спрямована на формування дослідницьких умінь школярів через підтримку допитливості та інтересу до спостережень, експериментів та моделювання для пошуку відповідей на запитання про навколишній світ.

Змістова лінія «*Я у природі*» передбачає розвиток уявлень молодших школярів про об'єкти та явища природи, встановлення зв'язків між неживою і живою природою, формування бережливого ставлення до природи; вироблення навичок екологічно доцільної поведінки в довкіллі.

Змістова лінія «*Я в рукотворному світі*» спрямована на формування загальних уявлень про світ, створений людиною, понять про взаємозв'язки людини і природи, слугує джерелом натхнення для пошуку та втілення дитячих винахідницьких ідей та проєктів.

Провідна роль у вивченні природничої освітньої галузі належить дослідженням (спостереженням, експериментам), екскурсіям, природоохоронній та проєктній діяльності школярів.

Нижче наводимо фрагменти Типової освітньої програми (3-4 клас), що розроблено під керівництвом Р.Б. Шияна (табл. 2).

Таблиця 2

Типова освітня програма (3 – 4 клас), що розроблено під керівництвом Р.Б. Шияна

№ з/п	Обов'язковий результат навчання	Очікувані результати
<i>1. Змістова лінія «Я пізнаю природу»</i>		
1	Проводить спостереження за обраними або запропонованими природними явищами та об'єктами, проводить дослідження, створює навчальні моделі	<i>проводить</i> дослідження за природним об'єктом / явищем, <i>описує</i> його перебіг [4 ПРО 1 -1.4-1]; <i>застосовує</i> відповідні матеріали, засоби, обладнання, прилади [4 ПРО 1 -1.4-2]; <i>виготовляє</i> моделі для досліджень [4 ПРО 1 -1.4-3]; <i>спостерігає</i> за об'єктами досліджень [4 ПРО 1 -1.4-4]; <i>спостерігає</i> за погодою [4 ПРО 1 -1.4-5]; <i>досліджує</i> воду, її три стани, властивості: температуру плавлення льоду та кипіння води [4 ПРО 1 -1.4-6]; <i>досліджує</i> воду як розчинник [4 ПРО 1 -1.4-7]; <i>розрізняє</i> розчинні й нерозчинні у воді речовини [4 ПРО 1 -1.4-8]; <i>досліджує</i> ґрунт своєї місцевості, його склад [4 ПРО 1-1.4-9]; <i>досліджує</i> умови розвитку рослин [4 ПРО 1 -1.4-10]; <i>розмножує</i> рослини насінням, живцями, бульбами, листками [4 ПРО 1 -1.4-11]; <i>спостерігає</i> за рослинами і тваринами [4 ПРО 1 -1.4-12]; <i>спостерігає</i> за зоряним небом [4 ПРО 1 -1.4-13]
2	Знаходить, систематизує (згідно з планом) інформацію про навколишній світ; використовує технічні прилади і пристрої для пошуку інформації	<i>правильно використовує</i> пристрої для пошуку і здобуття інформації природознавчого змісту [4 ПРО 1 -2.1-1]; <i>самостійно добирає та поширює</i> необхідну інформацію природознавчого змісту [4 ПРО 1 -2.1-2]; <i>порівнює</i> інформацію природничого змісту з відомих їй /йому та запропонованих джерел [4 ПРО 1 -2.1-3];

		<i>перевіряє</i> достовірність інформації природничого змісту [4 ПРО 1-2.1-4]
3	Представляє інформацію у вигляді малюнка, схеми, графіка, тексту, презентації тощо	<i>застосовує</i> предметні моделі, малюнки, схеми, графіки, тексти для пояснення явищ і об'єктів природи [4 ПРО 1 -2.2-1]; <i>готує</i> повідомлення / презентації і представляє їх [4 ПРО 1-2.2-2]
4	Пояснює важливість того, що вивчає, для власного життя, розрізняє в ньому головне і другорядне	<i>орієнтується</i> на місцевості за Сонцем, компасом, місцевими ознаками [4 ПРО 1 -4.1-1]; <i>визначає</i> сторони горизонту [4 ПРО 1 -4.1-2]; <i>читає</i> (тлумачить) план і карту [4 ПРО 1 -4.1-3]; <i>пояснює</i> користь рослин, тварин для власного життя [4 ПРО 1-4.1-4]; <i>пояснює</i> можливі загрози з боку тварин (небезпечні і хворі тварини), рослин (отруйні рослини) та грибів (отруйні гриби) [4 ПРО 1 -4.1-5]; <i>визначає</i> загрози таких природних явищ, як злива, гроза, ураган [4 ПРО 1 -4.1-6]; <i>пояснює</i> , як діяти під час зливи, урагану, грози, пожежі тощо [4 ПРО 1 -4.1-7]; <i>аналізує</i> запропонований раціон харчування (або складає власний раціон здорового харчування) [4 ПРО 1 -4.1-8]; <i>визначає</i> склад продуктів за написами на упаковках [4 ПРО 1-4.1-9]; <i>висловлює</i> судження про корисність / шкідливість продуктів залежно від їхнього складу [4 ПРО 1 -4.1-10]
5	Класифікує об'єкти навколишнього світу за кількома ознаками та властивостями	<i>визначає</i> ознаки живого у рослин, тварин і грибів [4 ПРО 1 -4.3-2]; <i>розрізняє</i> трав'янисті рослини, кущі, дерева; культурні та дикорослі рослини [4 ПРО 1 -4.3-3]; <i>розпізнає</i> комах, риб, птахів, звірів (ссавців) [4 ПРО 1 -4.3-4]; <i>розрізняє</i> рослиноїдних, м'ясоїдних, всеїдних тварин; свійських і диких тварин [4 ПРО 1 -4.3-5]; <i>розпізнає</i> отруйні та їстівні гриби своєї місцевості [4 ПРО 1-4.3-6]; <i>розрізняє</i> системи органів людини за їхніми функціями (наприкладі опорно-рухової, травної, дихальної, серцево-судинної систем) [4 ПРО 1 -4.3-7]; <i>пояснює</i> значення органів чуття людини [4 ПРО 1 -4.3-8]; <i>розрізняє</i> органи людини за їхніми функціями та пояснює їх значення [4 ПРО 1 -4.3-9].

З електронними версіями підручників «Я досліджую світ» за освітніми програмами Р.Б. Шияна можна ознайомитися за покликанням: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/1-klas/>.

В освітній програмі початкової школи науково-педагогічного проекту «Інтелект України» (1 – 4 класи), яку представлено двома програмами: для адаптаційно-ігрового (1–2 класи) та основного (3–4 класи) циклів, передбачено вектор з упровадження STEM-освіти, серед її характерних особливостей визначено:

- **мета STEM-освіти в Програмі** – розвивати в учнів інтерес до навчальних предметів природничо-математичного циклу, а також формувати в них систему взаємопов'язаних компетентностей;

- STEM-освіта в Програмі передбачає поглиблене вивчення предметів *природничо-математичного циклу*;
- STEM-освіта в Програмі здійснюється на засадах міждисциплінарного та проєктного підходів, що забезпечується завдяки інтегрованому навчанню за темами, а не за предметами, навчанню на основі власних відкриттів, спрямованому на формування в учнів дослідницької компетентності, опанування ними алгоритму розв'язування винахідницьких задач, інноваційної стратегії розробки проєктів.

У навчальному плані використано надану Державним стандартом початкової освіти можливість здійснення повної або часткової інтеграції різних освітніх галузей. *Так, мета і завдання громадянської й історичної, інформатичної, природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, технологічної освітніх галузей реалізуються через навчальний предмет «Я пізнаю світ», а також під час вивчення всіх інших навчальних предметів.*

З електронними версіями навчальних посібників науково-педагогічного проєкту «Інтелект України» можна ознайомитися за покликанням: <https://intellect-ukraine.org/>

В «Освітній програмі за педагогічною технологією «Росток» І цикл (1-2 класи)» (затверджено наказом Державної служби якості освіти України 03.07.2024 № 01-10/210) й в «Освітній програмі за педагогічною технологією «Росток» (початкова освіта, другий цикл, 3 – 4 класи)» (затверджено наказом Державної служби якості освіти України 03.07.2024 № 01-10/209) серед принципів, що передбачено застосовувати для навчання молодших школярів, виокремлено *принцип екологізації освіти*, який полягає у формуванні уявлень учнів про взаємозв'язки процесів і явищ у природі, про її об'єктивну й універсальну цінність, місце людини у природі, як її невід'ємної частини.

Особливості *природничо-екологічної спрямованості технології «Росток»*, а також реалізації принципу інтеграції передусім виявляються в **інтегрованому курсі «Навколишній світ»**. Завдяки інтегрованому курсу «Навколишній світ» в учнів формується цілісна картина світу. Тематика занять розкриває перед учнем багатогранний, різноманітний і цілісний навколишній світ. Також вивчаються елементи живопису, ліплення, музики, драматизації, трудового навчання, що сприяють підвищенню пізнавальних інтересів учнів молодшого шкільного віку.

Навчальна програма інтегрованого курсу *«Навколишній світ»* забезпечує реалізацію освітніх галузей «Природнича», «Громадянська та історична», «Соціальна та здоров'язбережувальна», «Технологічна», «Мистецька» у відповідності до Державного стандарту початкової освіти.

Поєднання в змісті інтегрованого курсу «Навколишній світ» елементів природознавства, технологій, суспільствознавства, історії, екології, природоохоронної діяльності, збереження здоров'я, етики, естетики, українознавства, літератури та мистецтва створює сприятливі умови для досягнення основної мети: формування компетентностей в галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічної та інших ключових компетентностей шляхом опанування знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують успішну взаємодію з природою, формування основи наукового світогляду і критичного мислення, становлення відповідальної, безпечної і

природоохоронної поведінки здобувачів освіти у навколишньому світі на основі усвідомлення принципів сталого розвитку.

Мета інтегрованого курсу «Навколишній світ» реалізується через завдання:

- формування в учнів основ наукового світогляду, місце людини в ньому; засвоєння узагальнених та емпіричних понять, які відображають основні закономірності реального світу, розширюють і систематизують соціальний та пізнавальний досвід учнів;
- особистісного розвитку школяра, формування у нього почуття патріотизму, належності до етносоціального та соціально-культурного середовища, до природи і суспільства, виховання громадянина України, ознайомлення з соціальними нормами і традиціями українського народу;
- формування загальноприйнятих стандартів поведінки, толерантної взаємодії з людьми, ціннісних орієнтацій у різноманітних галузях життя, культурній спадщині України, сім'ї, рідного краю;
- усвідомлення учнями універсальної цінності життя; екологічної, естетичної, валеологічної, практичної, моральної і пізнавальної цінностей природи;
- ознайомлення з основними методами пізнання; розширення життєвого досвіду учнів як основи розвитку особистості через використання активних, пошукових, творчих методів у процесі вивчення різноманітних природних і суспільних явищ у їхній єдності і взаємодії; здійснення пропедевтики навчання на наступних освітніх рівнях.

Інтегрований курс «Навколишній світ» спрямований на розвиток логічного мислення учнів, загально навчальних, дослідницьких умінь; творчих здібностей, позитивної мотивації до пізнання природи і суспільства; толерантного ставлення до відмінностей культур, традицій і різних думок.

Мета курсу «Навколишній світ» реалізується за допомогою комплексного застосування традиційних та інноваційних методів навчання, формування освітніх компетенцій в процесі виконання таких завдань:

- формування уявлення учнів про цілісність світу, його єдність, взаємозв'язки, взаємозалежності, властивості, закономірності;
- формування теоретичних та емпіричних понять;
- формування основ наукового світогляду;
- формування екологічної культури, уявлень про місце людини в природі як її невід'ємної частини; засвоєння традицій українського народу;
- забезпечення єдності інтелектуального та емоційного сприйняття природи, заохочення учнів до практичної природоохоронної діяльності;
- розвиток екологічно грамотного, відповідального ставлення до природних ресурсів рідного краю, своєї країни і всього світу в цілому;
- виховання моральної спрямованості особистості, усвідомлення учнями етичних та естетичних норм поведінки в усіх напрямках їх життєдіяльності;
- створення умов для різнобічного розвитку учнів, їх емоційновольової сфери, формування в кожній дитині пізнавальної активності,

самостійності та творчої особистості, здатної до самовираження і спілкування;

- формування основ споживчої культури, вміння самостійно приймати рішення щодо власної поведінки;
- формування інтересу до книги, ознайомлення учнів з різноманітною навчально-пізнавальною і художньою літературою.

Курс «Навколишній світ» побудовано на основі компетентнісного, діяльнісного, інтегрованого підходів, загальнодидактичних принципів, діяльнісної та особистісно зорієнтованої технології навчання.

Зміст курсу «Навколишній світ», у якому відображено глибокі взаємозв'язки, що існують між гуманітарними, природничими, етичними, естетичними, моральними та іншими аспектами процесу пізнання світу, розкривається через лінії змісту навчання «Людина як особистість», «Людина в суспільстві», «Культура», «Об'єкти природи», «Взаємозв'язки в природі», «Методи пізнання природи», «Рідний край», «Україна на планеті Земля», Земля – планета Сонячної системи», «Земля – планета Сонячної системи», «Охорона і збереження природи».

Наведемо приклади деяких ліній змісту навчання

Об'єкти природи. Знання про природу Землі закладені в зміст програми майже в кожному її розділі, оскільки, перш за все, необхідно познайомити учнів з явищами неживої і живої природи, які відбуваються на нашій планеті і так чи інакше впливають на життя людей.

Діяльнісний компонент в цій змістовій лінії представлений практичними роботами, лабораторними дослідженнями, спостереженнями, які спрямовані на формування в учнів умінь виявляти ознаки і властивості речовин, навчити розрізняти об'єкти неживої природи, організми, рукотворні об'єкти, визначати масу тіл, наводити приклади агрегатних станів речовини, спостерігати і порівнювати теплові і світлові відчуття, вимірювати температуру повітря і води, вміти зберігати тепло і електроенергію в побуті.

У відповідні розділи програми включено матеріал, який знайомить учнів з речовинами, необхідними для життя рослин і тварин, складом та будовою речовини, ознаками і властивостями тіл і речовин, агрегатними станами речовини; формує уявлення про склад і значення повітря, води, гірських порід, ґрунту, про основні енергоносії на планеті і можливості енергозбереження.

Науково-пізнавальний компонент цієї змістової лінії у програмі включає знання про зовнішню будову і основні властивості рослин і тварин: живлення, дихання, рух, виділення, розмноження, розвиток; різноманітність живих організмів (бактерії, гриби, рослини, тварини), особливостями їх будови, росту, розвитку, процесів життєдіяльності та поведінки, і ознак їх пристосування до умов навколишнього середовища, про основні системи і органи організму людини, як єдине ціле, про їхні основні функції систем і органів людини та умови, які забезпечують здоровий спосіб життя людини.

Поняття «нежива» і «жива» природа відображені в певній послідовності тем, у демонструванні найбільш яскравих явищ неживої і живої природи та їхніх взаємозв'язків.

Завдяки реалізації діяльнісного компоненту в змісті програми в учнів формуються уміння, спрямовані на взаємодію, спостереження і вивчення

рослинного і тваринного світу, охорону природи, дотримання здорового способу життя, надання необхідної долікарської медичної допомоги.

Ціннісний компонент у програмі представлено матеріалом, спрямованим на усвідомлення учнями не тільки матеріальної, але і моральної, пізнавальної, гігієнічної, а також естетичної цінностей природи для життя людини.

Взаємозв'язки в природі. У програмі лінія змісту навчання розкривається у тісній взаємодії неживої та живої природи з метою формування в учнів розуміння взаємозалежностей у природі, цілісності і єдності навколишнього світу; знань про взаємодію людини і природи, сезонні зміни в природі, причини їхньої періодичності; про встановлення найпростіших взаємозв'язків між природними умовами на певній території та господарською діяльністю людини.

Методи пізнання природи. Ця змістова лінія реалізована в програмі через систему знань про умови і правила проведення спостережень, дослідів, практичних робіт, призначення приладів для спостережень та дослідів і формування умінь дослідницької діяльності учнів.

Рідний край. Програма дає можливість реалізувати цю лінію змісту навчання за допомогою проблемних тем, практичних завдань, які спрямовані на отримання учнями знань і формування у них пізнавальних умінь, необхідних для вивчення рідного краю, різноманітності його природи, господарської діяльності населення, а також для природоохоронної діяльності в рідному краї. Змістова лінія «Рідний край» передбачає ознайомлення з особливостями природи своєї місцевості.

Україна на планеті Земля. Реалізація цієї лінії змісту навчання забезпечується через включення до програми знань про розташування України на фізичній карті світу і глобусі та різноманітність її природи. Зміст програми дає можливість формувати уявлення учнів про форми земної поверхні, водойми, багатство земних надр України, закономірне розташування природних зон на її території, особливості їх рослинного і тваринного світу, природоохоронну і господарську діяльність, традиційні заняття населення України; розрізняти за умовними знаками основні форми земної поверхні, моря, найбільші водойми України; розпізнавати найхарактерніші рослини і тварини своєї природної зони.

Земля – планета Сонячної системи. У програмі передбачено ознайомлення учнів з поняттям «Земля як планета Сонячної системи», формування уявлень про форму Землі, добове обертання і річний рух Землі навколо Сонця, земне тяжіння, форми земної поверхні, земні надра, глобальні екологічні проблеми Землі. У програмі закладені практичні роботи, що сприяють формуванню необхідних дослідницьких і практичних умінь: описувати об'єкти і явища природи, вести календар спостережень, орієнтуватися на місцевості за допомогою плану, карти, компаса тощо. За допомогою проблемного матеріалу виховного спрямування в учнів формується усвідомлення себе частиною своєї землі, частиною українського народу, розуміння необхідності збереження природних багатств планети.

Охорона і збереження природи. Наскрізно в програмі подаються уявлення про цінність природи для життя людей, залежність життя людей відстану навколишнього середовища, про охорону об'єктів неживої і живої природи. Програма передбачає ознайомлення з Червоною книгою та її значенням, з заповідними територіями, вимагає виконання правил поведінки у природі з одночасним залученням учнів до природоохоронної діяльності, з дотриманням народних традицій у ставленні людини до природи.

З підручниками (у тому числі й з цифровими варіантами підручників), додатковими матеріалами для учителів й учнів можна ознайомитися на сайті <https://rostok.org.ua/>.

Отже, на рівні початкової освіти реалізація змісту природничої освітньої галузі Державного стандарту початкової освіти й формування екологічної ключової компетентності здобувачів початкової освіти здійснюється за типовими й альтернативними освітніми програмами для початкової школи. Провідним підходом у навчанні є діяльнісний (компетентнісний) підхід, який зумовлює активні методи навчання, пошукову, дослідницьку та проектну діяльність учнів та учениць початкових класів.

Матеріали для опрацювання

1. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
2. Освітня програма за педагогічною технологією «Росток» І цикл (1 – 2 класи) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rostok.org.ua/navchalni-prohramy/>
3. Освітня програма за педагогічною технологією «Росток» (початкова освіта, другий цикл, 3 – 4 класи) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rostok.org.ua/navchalni-prohramy/>
4. Освітня програма початкової школи науково-педагогічного проекту «Інтелект України» (1 – 4 класи) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://intellect-ukraine.org/>
5. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1 – 2 клас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-1-4-klasiv>
6. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3 – 4 клас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-1-4-klasiv>
7. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р.Б. 1 – 2 клас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-1-4-klasiv>
8. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р.Б. 1 – 2 клас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-1-4-klasiv>